

Регулююча роль податкових пільг при оподаткуванні доходів фізичних осіб

Штефан Л.Б.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету

Ткач Д.О.

студент
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету

Стаття присвячена дослідженню механізму застосування податкових соціальних пільг при оподаткуванні доходів фізичних осіб та пошуку шляхів підвищення їх соціальної ефективності. З'ясовано, що існуюча система оподаткування не відповідає соціальній справедливості відносно малозабезпечених громадян України. На основі вивчення іноземного досвіду запропоновано напрями удосконалення оподаткування доходів громадян. В статті акцентовано увагу на тому, що після оподаткування громадянин не може отримувати дохід менше, ніж прожитковий мінімум.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, податкова пільга, оподаткування доходів.

Штефан Л.Б., Ткач Д.О. РЕГУЛИРУЮЩАЯ РОЛЬ НАЛОГОВЫХ ЛЬГОТ ПРИ НАЛОГООБЛОЖЕНИИ ДОХОДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

Статья посвящена исследованию механизма применения налоговых социальных льгот при налогообложении доходов физических лиц и поиска путей повышения их социальной эффективности. Выяснено, что существующая система налогообложения не соответствует социальной справедливости в отношении малообеспеченных граждан Украины. На основе изучения зарубежного опыта предложены направления совершенствования налогообложения доходов граждан. В статье акцентировано внимание на том, что после налогообложения гражданин не может получать доход меньше, чем прожиточный минимум.

Ключевые слова: налог на доходы физических лиц, налоговая льгота, налогообложения доходов.

Shtefan L.B., Tkach D.O. THE REGULATORY ROLE OF TAX INCENTIVES IN THE TAXATION OF PERSONAL INCOME

The article investigates the mechanism of tax benefits in the taxation of personal income and finding ways to improve their social performance. It was found that the current tax system does not comply with relatively poor social justice citizens of Ukraine. On the basis of international experience suggested areas of improvement income tax. In the article attention is focused on the fact that after tax the citizen can not earn an income lower than the subsistence minimum.

Keywords: income tax, franchise tax, income tax.

Постановка проблеми. У податковій системі України податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є одним із основних податків, які формують доходи бюджету. ПДФО є стабільним регулярним джерелом бюджетних надходжень, має важливе фіскальне значення.

Проте, як і всі прямі податки, ПДФО має виступати ще й інструментом державного регулювання доходів фізичних осіб, а відтак і їх платоспроможності, споживання та заощаджень, тобто виконувати соціально-регулюючу роль, відповідати принципу соціальної справедливості. Однак, при реформуванні прибуткового оподаткування доходів громадян, дедалі більше вбачається направленість зусиль уряду

на поповнення бюджету, і не приділяється належної уваги соціальній ролі податку. Саме тому, та у зв'язку з прогалинами діючого законодавства, є актуальним дослідження соціальних аспектів податку на доходи фізичних осіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Удосконаленням пільгового оподаткування при справлянні податку на доходи фізичних осіб, проблемами оптимізації системи податкових соціальних пільг, оцінкою ефективності надання пільг займалися такі вітчизняні вчені, як А. М. Соколовська [1], Н. М. Ткаченко [2] та інші.

Однак, з огляду на велике розшарування суспільства на сучасному етапі, залишається

актуальним питанням удосконалення існуючого механізму застосування податкової соціальної пільги з метою забезпечення принципу соціальної справедливості.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження механізму застосування податкових соціальних пільг при оподаткуванні доходів фізичних осіб та пошук шляхів підвищення їх соціальної ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні, як і у західних економічно розвинутих країнах, ПДФО має достатнє фіскальне значення, його частка в зведеному бюджеті України займає друге місце після податку на додану вартість. Водночас, проблема соціальної несправедливості даного податку залишається невирішеною, що негативно впливає на доходи громадян, рівень добробуту населення України та забезпечення соціальних стандартів життя (рис. 1).

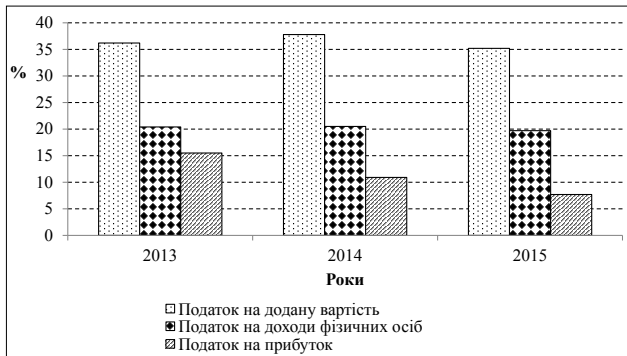

Рис. 1. Частки основних податків в податкових надходженнях зведеного бюджету України

Побудовано за даними Державної казначейської служби України

Для зниження податкового тиску на доходи малозабезпечених громадян Податковим кодексом передбачені податкові соціальні пільги (ПСП), однак їх перелік обмежений і застосовується до вузького кола платників.

Податкова соціальна пільга застосовується до нарахованого місячного доходу у вигляді заробітної плати, який не перевищує 140% прожиткового мінімуму для працездатної особи станом на 1 січня звітного року (з 1 січня 2013 р. – 1610 грн., з 1 січня 2014 р. – 1710 грн.; з 1 січня 2015 р. – 1710 грн.; з 1 січня 2016 р. – 1930 грн.). Податкова соціальна пільга становила 100% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року (ст. 169 розділу IV Податкового кодексу України (ПКУ)).

Проте, відповідно до п. 1 розділу XIX Прикінцевих положень ПКУ, податкова соціальна пільга до 31 грудня 2015 року надавалась у розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року. А відповідно до закону від 24.12.2015 р. № 909-VIII були внесені зміни до ряду статей ПКУ для забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році, в тому числі в підпункті 169.1.1 слова і цифри «що дорівнює 100 відсоткам» замінити словами і цифрами «що дорівнює 50 відсоткам».

Таким чином, протягом 2016 р. (як і в 2011 – 2015 рр.) розмір податкової соціальної пільги (неоподатковуваний дохід) складає всього лише половину від прожиткового рівня – 689 грн. (у 2015 р. – 609,00 грн.), виходячи із розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня 2016 року 1378 грн.

Розглянемо окремі аспекти застосування податкових соціальних пільг та їх вплив на доходи громадян. Для цього проведемо розрахунки сум ПДФО за різних розмірів доходу при умові, що доходом є заробітна плата.

1. При доході у 1930 грн. (соціальна пільга застосовується) ПДФО складе: $(1930 - 689 \text{ грн.}) \times 18\% = 223,38 \text{ грн.}$
2. При доході у 1931 грн. (соціальна пільга не застосовується) ПДФО складе: $1931 \times 18\% = 347,58 \text{ грн.}$
3. При доході у 1949 грн. (соціальна пільга не застосовується) ПДФО складе: $1949 \times 18\% = 350,82 \text{ грн.}$

Тобто, збільшення місячного доходу всього на 1 гривню збільшує суму ПДФО на 124,20 грн. або на 55,6%. А збільшення місячного доходу лише на 1% – з 1930 грн. до 1949 грн. – призводить до збільшення ПДФО на 57,1% (127,44 грн.).

Беручи до уваги утримання із доходу громадянина крім ПДФО, ще й військовий збір, при доході 1930 грн. платник отримає 1677,67 грн. $(1930 - 223,38 - 28,95)$, або 86,93 % від нарахованого доходу $(1677,67/1930,00 \times 100\%)$; при доході 1931 грн. – 1554,45 грн., або 80,50% від нарахованого доходу $(1554,45/1931,00 \times 100\%)$; при доході 1949 грн. – 1568,95 грн., або 80,50% від нарахованого доходу $(1568,95/1949 \times 100\%)$.

Таким чином, різниця у доході в 1 грн. збільшує вилучення, а відтак зменшує доходи платника на 6,4% $((1677,67 - 1554,45)/1931 \times 100\%)$.

І ще один приклад. Якщо дохід платника дорівнює прожитковому мінімуму (з 1 січня

2016 р. 1378 грн. для працездатних осіб), ефективна ставка вилучень до бюджету та військовий збір складе 10,5% (144,69/1378 x 100%), а отриманий дохід – 1233,31 грн. (1378 – 144,69).

Варто акцентувати увагу на те, що для таких осіб їх доходи після оподаткування будуть меншими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму майже на 11%. Неважко порахувати, як це відображається на сім'ях з дітьми та іншими непрацездатними. Якщо ж із отриманого доходу (1233,31 грн.) сплатити 20% податку при споживанні, у розпорядженні платника залишиться всього 986,65 грн. (на 28,4% менше прожиткового рівня).

Таким чином, отриманий дохід після утримань ПДФО та військового збору є нижчим прожиткового рівня, і для таких громадян відсутня можливість належного існування, не кажучи про забезпечення самих необхідних потреб на освіту, оздоровлення, підвищення культурного рівня тощо. Адже громадяни при таких низьких доходах можуть задовольнити лише вкрай необхідні матеріальні потреби, і саме вони є найбільш незахищеними та вразливими.

У багатьох розвинених країнах в основу визначення сум неоподатковуваних доходів покладено саме прожитковий мінімум.

Заслугує на увагу визначення ефективності пільги та її впливу на доходи платників, які виховують дітей віком до 18 років. Якщо платник виховує одну дитину віком до 18 років, то пільга на дітей взагалі відсутня. Відсутня й «звичайна» пільга для будь-якого платника у розмірі 689 грн., якщо його доходи більші 1930 грн.

Так, при доході 1931 грн. платник, який виховує двох дітей віком до 18 років (при застосуванні ПСП одним із батьків), сплатить ПДФО до бюджету в сумі 99,54 грн., а платник, що виховує одну дитину до 18 років – 347,58 грн., або у 3,8 разів більше.

Таким чином, держава не вбачає необхідності надання пільг в оподаткуванні, якщо платник виховує лише одну дитину до 18 років, що також є порушенням принципу справедливості оподаткування.

Зрозуміло, що підвищення рівня неоподатковуваних доходів призведе до суттєвого зниження податкових надходжень. Проте, на нашу думку, підвищити наповнюваність бюджетів можна за рахунок виведення значних коштів з «тіні», які не оподатковуються, а також перекидання можливостей великим бізнесменам працювати через офшори. Також

зовсім справедливо заповнити прогалини можна підвищенням рівня оподаткування пасивних доходів, таких як дивіденди. Адже ставка оподаткування трудових доходів 18% незрівнянна зі ставкою податку на окремі види пасивних доходів у розмірі 5%. Очевидно, що отримувати пасивні доходи мають можливість заможні люди, тоді, як переважна більшість платників податків з низьким та середнім рівнем доходу оподатковується за ставкою 18%.

Більш того, у бюджеті, як в сполучених судинах, – зменшаться надходження податку з трудових доходів малозабезпечених осіб, і за рахунок збільшення їх доходів збільшаться податки на споживання та на заощадження в результаті стимулюючого ефекту на загальний попит на товари і послуги.

Останнім часом більшість європейських країн відмовляються від оподаткування дивідендів на підставі того, що такі доходи вже оподатковані на стадії оподаткування прибутку [4]. Проте, з цією нормою можна погодитися лише частково. Тут також не обійтись без аналізу світового досвіду оподаткування пасивних доходів, яке в багатьох країнах відбувається за підвищеними ставками.

Так, з 2009 року у Республіці Польща середньою ставкою податку з доходів у розмірі 19% обкладаються дивіденди та надходження від долі у прибутках юридичних осіб. У ФРН з 2004 року оподаткування прибутку, розподіленого в порядку дивідендів, залишається на рівні 30%. Європейська практика взагалі розглядає доходи з названих джерел лише як одну з форм доходів громадянина, а тому вони підлягають оподаткуванню за основною ставкою. В Ізраїлі ставка податку на дивіденди для фізичних осіб становить 25 %, в Угорщині – 20% – із перерахованих за кордон та з випланих приватним особам дивідендів [5–8].

Вважаємо, що такий досвід для України є більш прийнятним.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи проведені дослідження, можна стверджувати, що податок на доходи фізичних осіб на сучасному етапі не виконує належним чином соціально-регулюючу функцію. Механізм оподаткування порушує принципи рівності усіх платників перед законом та соціальної справедливості.

Іноземні системи оподаткування спрямовані на формування кінцевого доходу домогосподарств таким чином, щоб кожна фізична особа мала в користуванні після оподаткування дохід, достатній для фінансування

всіх необхідних витрат на задоволення своїх потреб [9].

В Україні ж доходи малозабезпечених фізичних осіб після оподаткування ПДФО, навіть при застосуванні ПСП, не відповідає прожитковому рівню. Тим самим, держава не забезпечує нормального існування громадян, вилучаючи частину доходів для задоволення їх життєво необхідних потреб.

З метою формування раціонального обґрунтування податку на доходи фізичних осіб, підвищення його стимулюючої та регулюючої ролі необхідно:

– запровадити розмір неоподатковуваних доходів для всіх категорій платників на рівні не менше прожиткового мінімуму;

– з метою вирівнювання умов оподаткування доцільним було б впровадження більш

плавного переходу при застосуванні податкової соціальної пільги;

– враховуючи зарубіжний досвід, та з метою забезпечення прожиткового рівня для всіх членів сімей, доцільно розглянути та запровадити можливість оподаткування сімейного доходу;

– доповнити принципи, на яких базується податкове законодавство, принципом умовної гарантії прожиткового мінімуму при оподаткуванні – недопустимість оподаткування, за яким знижується прожитковий мінімум.

Врахування і реалізація іноземного досвіду буде сприяти переходу до дієвої обґрунтованої системи оподаткування, що посилить соціальну складову системи оподаткування в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Соколовська А.М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/82203/file/sokol_7_06_U.pdf
2. Ткаченко Н. М. Податкові системи країн світу та України. Облік і звітність: [навч.-метод. посібник] / Н. М. Ткаченко, Т.М. Горова, Н.О. Ільєнко; Під загальною редакцією Н. М. Ткаченко. – К. : Алерта, 2004. – 554 с.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Молдован О. Податок на доходи фізосіб: бідним бути дорого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/12/17/262454/>
5. Світовий досвід оподаткування: Ізраїль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/israel/>
6. Світовий досвід оподаткування: Німеччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/germany/>
7. Світовий досвід оподаткування: Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/poland/>
8. Світовий досвід оподаткування: Угорщина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/hungary/>
9. Конституційний обов'язок громадян щодо сплати податків: досвід України і зарубіжних держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sts.gov.ua/modernizatsiyadps-ukraini/povidomlenia_/2012_povidomlenia-modernizatsia/60067.html